

megemlíti, annak érdekében, hogy a vers fogalmazása idején mindvégig fennmaradjon felpörgetett ihlete, megkérte feleségét, hogy a vers írása idején mindvégig zongorázzon.

Madarász könyve eme utolsó fejezetének a címét nem kijelentő módon, hanem kérdőjelesen fogalmazta meg, imígyen: „Igaz dicsőség volt?” Ha ugyanis a történelemben visszatekintünk, láthatjuk, hogy a karizmával és egyúttal a hatalommal rendelkező nagy egyéniségek egy jelentős része a lehetőségeivel élve előre vitte korának társadalmi fejlődését. Voltak viszont önző zsarnokok, akik tehetségüket saját céljaik és hasznuk megvalósítására használták fel, vagy csak eszelősen légvárat kergetve, senkire oda nem figyelve próbálták megvalósítani elképzelésüket. Maradva a könyvben

elemzett művek hazájánál, egyértelműen ilyen volt Mussolini, aki a Római Birodalom felélesztéséről álmodozott. Voltak, és vannak közöttük ambivalens figurák is, akiknél e tulajdonságok keverednek. Megítélni életművüket, mérlegelni azok pozitív vagy negatív, vagy pedig vegyes jellegét csak az utókor képes, sokszor egy bizonyos idő elteltével.

7. Összefoglalva a könyv tartalmát: Madarász egy korszak nagyjait, egyéniségeket és munkásságukat vette görcső alá. Ennek során az érintett szerzőket személyiségüknek a műveikkel és a társadalom problémáival fennálló összefüggései alapján vizsgálta és értékelte, az olvasóra bízva, hogy mi az, ami a jelennek is szól. Madarász könyve ennek okán is érdekes és tanulságos olvasmány.

Prugberger Tamás

Small Nations on the Borderlines of Great Powers

(Eds. Attila Bárány – Satu Matikainen).

Debrecen – Jyväskylä, 2013. 268. oldal

A Debreceni Egyetem és a finn Jyväskylä Egyetem kutatóinak közös tanulmánykötete 2013-ban jelent meg. A *Speculum Historiae Debreceniense* sorozat 14. kötetében a két egyetem történettudományi intézetei által 2011 októberében megrendezett kétnapos nemzetközi konferencián elhangzott előadásokat gyűjtötték össze.

Ahogy az a címből is sejthető, a tizenhat tanulmány főként a nagyhatalmak által határolt kisebb lélekszámú népek geopolitikai helyzetéből adódó nehézségeit taglalja. Ez az olykor előnyös, de mindenképpen számtalan kihívással járó szerep Magyarország és Finnország számára sem (volt) idegen.

Az óriási földrajzi távolságok ellenére mindkét ország története során hasonló tapasztalatokkal gyarapodott, a kötetben megjelent művek egy része ezekkel foglalkozik. Mindezek mellett, tetszés szerint válogathatunk más témakörökben is, olvashatunk egykor tündöklő európai- és világbirodalmakról, vagy akár Európát elhagyva a dél-afrikai búrokról is.

A kronologikusan legkorábbi témát felölelő tanulmány Bradács Gábornak az Ottók és a Száli-ház alatti Német-római Birodalom külpolitikájának áttekintése. A szerző elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy a 919 és 1125 között uralkodó két dinasztia alatt

a Regnum Teutonicorumról elmondható-e a modern értelemben vett „birodalmi” öntudat? A határos pogány népek közt a kereszténység terjesztése egyben a mindenkori császár politikai befolyását is növelte, az eszközökben pedig a két uralkodóház eltérően változott. Bárány Attila az eseményekben szegényesnek nem nevezhető magyar középkor egy epizódját dolgozta fel, nevezetesen az Árpádok viszonyát a magyar állammal szomszédos népekkel. A tanulmányból kiderül, hogy az örökös hadakozásnak tekintett Árpád-házi külpolitika jóval összetettebb és szerteágazóbb volt, mint az első pillantásra tűnik. A Királyság törekvései kétoldalúnak bizonyultak, mivel a hódítások mellett a korszak során mindvégig küzdött a két szomszédos birodalom, Bizánc és a Német-római Császárság betörései ellen. A magyar vizekről továbbvezve Pósnán László a középkori litván nagyfejedelemségre összpontosít. Az 1386-ig pogánynak tekinthető állam hatalmas területeket hódított meg, ennek ellenére nagyhatalomnak nem nevezhetjük, mivel sem az adófizetők számában, sem a határain átfelölő befolyás nagyságában nem felel meg a középkori nagyhatalmi státusszal járó kritériumoknak.

Bozzay Réka tanulmánya áttekintést nyújt a független holland államiság első másfél évszázadáról. Az ütközőállami geopolitikai szerepet betöltő ország a koraujkorban vált európai nagyhatalommá. Míg területét tekintve az európai kisállamok közé tartozott, az erőforrások felhasználása a 17. században kiépült tengeri kereskedelmével és tőkés gazdaságával már a nagyhatalmak közé emelte, csakúgy mint a sikeres szövetségi külpolitika. Ugyanakkor sorozatos háborúkra kényszerült hol Angliával, hol Franciaországgal, így a

17. század végére végleg kimerült, nagyhatalmi státusza végére pedig az utrechti béke tett pontot. Petri Karonen cikkében azt mutatja be, hogy Finnország és a finn nép milyen különleges helyzetet élvezett a koraujkori svéd uralom alatt. Finnország elsősorban háborús infrastruktúrát és az Orosz Birodalom elleni ütközőzónát biztosított, ugyanakkor a Svéd Korona csak az 1740-es évektől tekintette Finnország védelmét prioritásnak. Karonen társadalomtörténeti konklúzióját, miszerint a finnek a Svéd Korona lojális alattvalói voltak, alátámasztja a három felsőbb rend (nemesség, klérus, polgárság) által beszélt svéd nyelv, viszont hipotézise egy finn „közös szolidaritásról” mélyebb társadalomtörténeti elemzést érdemelne. Bodnár Erzsébet tanulmánya elsődleges (diplomáciai) forrásokat vizsgálva mutatja be a napóleoni háborúk alatti svéd-orosz viszonyt az orosz külpolitika szempontjából. I. Sándor cár kezdeti, a napóleoni háborúkat elkerülni kívánó külpolitikája végül a francia veszély elleni védekezésbe fordult – ez vezetett francia nyomásra az Anglia elleni hadüzenethez, majd az orosz-svéd háborúhoz (1808–1809). Ugyanakkor Napóleon oroszországi hadjárata újra közelítette az orosz és a svéd diplomáciát, ami az 1812-es kétoldalú szövetségi szerződésben csúcspontot ért el. Norvégia ennek következtében került perszónálunióba Svédországgal, Finnország pedig immár orosz fennhatóság alatt, de autonómiát nyert. Piia Einonen munkája éppen a finn autonómia egy szegmensével, a jobbágyság bevezetése ellen adott orosz garanciával foglalkozik. Ez válasz volt a finn rendek Oroszországgal szembeni legnagyobb félelmére, hiszen ott a jobbágyság intézménye szilárdan tartotta magát. A két rendszer egyszerre élt a finn

határvárosban, Vyborg-ban, mely orosz uralom alól került 1812 után finn igazgatás alá. A tanulmány érdeme a térség jobbágyi viszonyainak primer forrásokra támaszkodó, egyedi példákkal színesített elemzése.

Lévai Csaba tanulmánya a glóbusz két külön felén lévő terület, Magyarországon és az észak-amerikai brit gyarmatok függőségét hasonlítja össze a két nagyhatalom – a Habsburg- és a brit birodalom – alárendeltségében. A számos analógia különösen a birodalmi politika elleni helyi elit ellenállása, vagy éppen a lojalisták szerepe tekintetében szembeötlő, ám Lévai nem viszi tovább az összehasonlítást a történelmi következmények tekintetében. Pusztai Gábor munkáját tekinthetjük Bozzay cikkének pendant-jaként. Bár Hollandia európai külpolitikája az utrechti béke után passzív maradt, gyarmati politikájában a 19–20. század során igyekezett megtartani nagyhatalmi státuszát. Holland Kelet-Indiára összpontosított gyarmati tevékenységéből számos előnyt kovácsolt, amelyek közül kiemelendő a gazdasági nyereség – melyet Pusztai számos gazdaságtörténeti adattal támaszt alá. Szabó-Zsoldos Gábor és Timo Särkkä tanulmánya egyaránt a búr háborúknak a nagyhatalmak rendszerében játszott szerepével foglalkozik. Míg az előző cikk a brit gyarmati politika kontextusában elemzi a búr területek konföderációs átszervezésének vagy teljes alárendelésének kísérletét, addig Särkkä brit liberálisok és finn függetlenségiek publikációit elemezve hasonlítja össze a 19. század végének eltérő felfogásait az elnyomó-elnyomott viszonyról. Mindkét munka érdeme a primer források gazdag elemzése.

A 20. századot elérve Satu Matikainen Nagy-Britannia és Finnország két világháború közti magatartását veti

össze, a Népszövetség kisebbségvédelmi politikáján keresztül. Az August Zaleski és Gustav Stresemann vitája következtében felmerült általános kisebbségvédelmi egyezményrel kapcsolatban kiderül, hogy az Európa két teljesen más régiójában lévő, eltérő hatalmi ambíciókkal rendelkező ország egy álláspontot képviselt, a szélsőséges vélemények közti arany középutat választva. Anssi Halmesvirta ezt követően az első világháború után hirtelen fellángoló finn-magyar államközi barátság diplomáciai, kulturális vetületeit veszi górcső alá. Az 1920-as, 1930-as években különböző külpolitikai célokat zászlajukra tűző országok a Szovjetunió elleni háború során találtak egymásra, így váltak a nyelvi rokonságon túl háborús bajtársakká. A merészebbnél merészebb revíziós ötleteknek végül a szövetségesek háborús túlerejének rideg logikája vetett véget. A következő tanulmányban Barta Róbert a korai hidegháborús éveket boncolgatja, egészen pontosan két brit politikusnak, Winston Churchillnek és Alvary Frederick Gascoigne-nak a jaltai rendezés szülte új erőviszonyokról alkotott nézeteit. Churchill fultoni beszéde, ellenzéki politikus révén, nem a brit kormány hivatalos álláspontját tükrözte, sokkal inkább egy politikai veterán számtalan tekintetben igaznak bizonyuló jóslatait. Gascoigne, a régi vágású diplomata, a szovjet befolyás alatt lévő Magyarországon eltöltött két éve során meglepően élesen átlátta a magyar belpolitikai helyzetet, azzal azonban tisztában volt, hogy a britek ennek alakulására csekély befolyással bírnak. A szovjet terjeszkedésnél maradván Simo Mikkonen a Sztálin halála utáni szovjet kulturális diplomáciát, valamint Finnország és a szocialista államok közötti kulturális kapcsolatokat vizsgálja. Mindkét téma

viszonylag elhanyagolt a hidegháborús kutatások diplomácia- és hadtörténeti központúsága miatt. A kötet utolsó tanulmányában visszakanyarodunk a versailles-i rendszer német külpolitikájához. Pallai László az agrárválság sújtotta közép-kelet-európai államok kétségbeesett erőfeszítéseit taglalja, amelyek a német gazdasági betörések

ellen irányultak. Egységesen kidolgozott terv, pénzügyi lehetőségek, valamint a nagyhatalmak hathatós támogatása híján mindezek a próbálkozások eleve kudarcra voltak ítélve, így a régió mezőgazdasága és ipara végül szinte teljesen a háborúra készülődő német szükségletek kiszolgálójává vált.

Berkes Antal – Hevő Péter

A Debreceni Egyetem története 1912–2012.

Szerkesztette: Orosz István (főszerkesztő) és ifj. Barta János.

Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 576 oldal

2012-ben alapításának 100. évfordulóját ünnepelte a Debreceni Egyetem. Az 1912. évi XXXVI. törvénycikkkel létrehozott intézmény a mai Magyarország legnagyobb vidéki univerzitása, közel 33000 – ebből 21000 nappali tagozatos – hallgatóval, több mint 1500 oktatóval, köztük 28 MTA-taggal; 15 karral, 25 doktori iskolával, 5 gyakorlóiskolával, az ország második legnagyobb Egyetemi és Nemzeti Könyvtárával, campusaival, klinikáival, botanikus kertjével, agrárgazdaságával, sportlétesítményeivel. Mai formájában addig önállóan működő felsőoktatási intézmények (újra)egyesítésével és jogutódlásával, 2000. január 1-jével jött létre. Az évfordulóra tartalmas és szép kivitelű egyetemtörténet látott napvilágot; e kötet áttekintésére vállalkozunk a továbbiakban.

Közismert, hogy a kontinens legrégebbi egyetemét 1088-ban, Bolognában alapították. A párizsi intézmény 1231-ben nyert pápai jóváhagyást. A nyugat-európai alapítási hullám fokozatosan terjedt Közép- és Kelet-Európa felé, így 1348-ban Prágában, 1364-ben Krakkóban, egy évre rá Bécsben nyílt univer-

sitas. A 14. század végére már közel félszáz tudományközpont várta a hallgatókat Európában. Magyarországon a Nagy Lajos-kori pécsi (1367), valamint Zsigmond-kori óbudai (1395) intézményalapításokat jegyezték fel a krónikák.

A ma is működő hazai egyetemek közül elsőként a Nagyszombati Jezsuita Egyetem nyitotta meg kapuit 1635-ben. Alapítója Pázmány Péter esztergomi érsek, akinek döntését III. Ferdinánd magyar király megerősítette. Az 1777-ben Mária Terézia által Budára – utóbb Pestre – költöztetett egyetem 1921-ben vette fel alapítójának nevét. A József Polytechnikumot 1871-ben emelték – József Műegyetem elnevezéssel – egyetemi rangra. A kolozsvári universitas az 1872. évi XIX. tc. alapján nyílt meg, az uralkodó 1881-ben engedélyezte a Ferenc József Tudományegyetem név felvételét. A dualizmus korának utolsó egyetemalapításai a már említett 1912. évi XXXVI. tc. alapján felállított debreceni és pozsonyi egyetemek voltak. A trianoni békéből adódó területveszteségek miatt az 1921. évi XXV. tc. a kolozsvári egyetemet